

Remissvar SOU 2020:57 Ett särskilt hedersbrott

Synpunkter från Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejourer i Sverige

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejourer i Sverige, Roks, är en feministisk organisation vars uppgift är att synliggöra och motverka mäns och killars våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors och tjejers livsvillkor. Roks arbetar för att synliggöra sambanden mellan kön, makt och våld samt öka kunskapen och kompetensen i dessa frågor såväl inom som utom organisationen. För Roks innefattar mäns våld mot kvinnor och tjejer utsatthet för fysisk och psykisk misshandel, pornografi, prostitution, sexuellt våld och trakasserier.

Roks ser att mäns våld kan drabba alla kvinnor och tjejer, men också att kvinnors och tjejers livsvillkor och livsrum kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa både de erfarenheter som skiljer och de som förenar kvinnor och tjejer. Roks uppmärksammar att mäns våld mot kvinnor och tjejer även drabbar barn som lever i våldets närhet. Vi vill därför synliggöra barnens situation och bidra till en förbättring av deras livsvillkor.

Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinno- och tjejourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns våld.

Sammanfattande synpunkter

Roks är kritiska till frånvaron av inhemsk och internationell forskning om heder och straffrätt i utredningen. Roks menar att politiska hänsyn har fått gå före initierade rättsliga resonemang och ämneskunskap om kön och våld, rykten, oskuld och heder. Roks begränsar sina kommentarer till förslaget om ett särskilt hedersbrott och vissa aspekter knutna till det.

1. Roks delar inte utredningens uppfattning att ett särskilt hedersbrott bör införas.
2. Roks avstyrker utredningens förslag på hur ett så kallat hedersbrott ska utformas.
3. Roks motsätter sig och saknar argument i utredningen för att förtal enligt BrB kap 5 ska föras till fridsbrotten.
4. Roks menar att utredningens förståelse av våld lägger sig nära så kallat hederskulturella tolkningar av våldet vilket undergräver kvinnors position som rättssubjekt.

1) Roks delar inte utredningens uppfattning att en särskild brottskonstruktion för uppställt ändamål behövs.

Roks konstaterar att i länder där "heder" har förekommit som förmildrande omständighet i lagstiftningen har kvinnorörelsen kämpat hårt för att begreppet ska lyftas ut ur lagen och att *mäns våld mot kvinnor* ska vara den tolkningsram som används vid beivrande av könade våldsbrott.

Vid tillskapandet av *Istanbulkonventionen*, Europarådets konvention om upphävande av våld mot kvinnor och våld i hemmet, avstod parterna explicit från att begreppsfasta ett brott med sikte på hedersmotiv. Den samlade rättsliga expertisen konstaterade att de föreställningar som skulle bekämpas inte gick att avgränsa eller peka ut på sätt som mötte kraven på rättssäkerhet och juridisk systematik.

Därtill finns redan en nyligen införd regel om straffskärpning som rör så kallade hedersmotiv i BrB 29:2 pkt 10 som fyller funktionen av symbolisk markering (samtidigt som den på ett besvärande sätt krockar med strafflindringsgrunden i BrB 29:3 pkt 1, provokation, se Roks remissvar ang. SOU 2018:69 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet).

2) Roks avstyrker utredningens förslag på hur ett så kallat hedersbrott ska utformas

Roks menar att den föreslagna brottskonstruktionen inte når upp till de krav som måste ställas på lagstiftning vad avser s.k. legalitet.

Greppet att införa en kriminalisering som a) grundar sig på syftet med en gärning, b) där syftet är av mycket svårdefinierad tillika svårbevisad karaktär, i c) en brottskonstruktion där ett antal gärningar ingår som samtliga ska omfattas av syftet enligt täckningsprincipen, är rakt av olämpligt.

De förväntade tillämpningsproblemen framstår som enorma.

Syfte eller motiv?

Utredningen påstår att rekvisitet avseende heder ("hedersaspekten") är identisk med konstruktionen i straffskärpningsregeln i BrB 29:2 pkt 10 (s. 17). Det stämmer inte. Straffskärpningsregeln föranstaltar att gärningsmannens motiv ska ha varit att bevara eller återupprätta [någons] heder. Utredningen väljer istället lokutionen att gärningen ska ha begåtts "i syfte att bevara eller upprätta [någons] heder".

Skillnaden är påtaglig. Ett *motiv* är internt och kan existera oberoende av dess bäring på verkligheten. Ett *syfte* däremot implicerar ett samband med en faktisk omvärld, ett slags koppling till en logik bakom handlingen.

Att utredningen inte ser dessa viktiga nyansskillnader och dess konsekvenser för betydelsen av hur verkligheten skrivs fram är oroande men det pekar mot en genomgående paradox i utredning: samtidigt som kvinnor sägs vara särskilt utsatta för det våld som det föreslagna hedersbrottet ska kriminalisera, används genomgående termer och perspektiv i utredningen som premierar gärningsmannens subjektivitet och förminskar hennes.

Svår fångat syfte

Syftet med gärningen ska relatera till det utredningen ibland kallar "hedersaspekten". Bruket av diffus terminologi är ingen tillfällighet. Roks menar att den enorma komplexitet som ligger nedfälld i människors agerande i relation till föreställningar om rykten, heder och oskuld inte låter sig fångas i en motivkrets som med erforderlig tydlighet kan fångas för att kriminaliseras. En effekt är så kallad kasuistisk lagstiftning vilket i sig är oönskat och öppnar för påtaglig rättsosäkerhet.

Täckningsprincipen – bevisproblem och mer

För att en gärning ska anses kriminell krävs att både den objektiva och den subjektiva sidan av gärningen täcks av gärningsmannens uppsåt. I förevarande fall betyder det att ett syfte hos aktören som omfattar det utredningen kallar "hedersaspekten" måste bevisas bakom de olika gärningarna. Det torde bli mycket komplicerat att uppnå för åklagaren och därför en olämplig väg för lagstiftaren att ta (se också Hederns försvarare – den rättsliga hanteringen av ett hedersmord, Eldén & Westerstrand 2001).

Att utredningen vid sidan av dessa stora och uppenbara svårigheter inte behandlar medverkansaspekter eller anstiftan är, som Roks förstår det, ett uttryck för att också andra, stora, problem häftar vid projektet att kriminalisera något så diffust som brottslighet behäftad med "hedersaspekter".

3) Förtal enligt 5 kap BrB bör ej föras in i fridskränkningssbrotten eller i ett nytt hedersbrott, om ett sådant införs

Utredningen föreslår, utan att ge några argument för det, att förtal enligt BrB 5:1 och 5:2 ska föras till såväl de existerande fridskränkningssbrotten som till det nya hedersbrottet. Roks avstyrker detta förslag med emfas.

Vad gäller den brottslighet som utredningen behandlar ter det sig främmande att faktiskt spridande av uppgifter som konstituerar förtal skulle vara en central komponent i brottsligheten. Så som utredningen beskriver det våld som ska bekämpas är det snarare önskan hos förövaren att inga dylika uppgifter sprids som betecknar företeelsen – syftet bakom brottsligheten ska ju vara att "skydda eller återupprätta" hedern hos en krets. Utredningen skriver inget om varför förtal ändå ska ingå i brottskatalogen.

Vad som däremot har skett är att en central förskjutning av hur förtalsbestämmelsen används i Sverige har ägt rum sedan det av utredningen omtalade arbetet på regeringskansliet med fridskränkningssbrotten ägde rum under 90-talet (där kap 5 undantogs från att ingå i fridsbrotten).

Sedan lagändringen rörande åtalsreglerna rörande förtal infördes, enligt vilken åtal kan väckas av åklagare om det är påkallat från allmän synpunkt, har skyddet för mäns heder – att slippa omtalas av kvinnor som utövare av sexuellt och annat våld – blivit en stor del av de åtal som har väckts med stöd av regeln. I Åklagarmyndighetens anvisningar till hur de nya reglerna ska tillämpas anförs explicit det starkt kränkande i att utpekats som sexualbrottsling, att det är ett angrepp på en persons heder.

Utredningen föreslår därmed att ett redskap som har blivit centralt när män ska försvara sin heder och som är effektivt för att tysta kvinnor från att berätta om våldserfarenheter, men vars relevans för kvinnor och tjejer i hedersrelaterade kontexter är långt mindre

uppenbar, ska föras till grunderna för fridskränkingsbrotten och till den nya hedersbrottsbestämmelsen.

Taget i beaktan att allt fler män svarar med motanmälningar när kvinnor söker samhällets stöd i polisanmälan av hans våld är förslaget direkt olämpligt.

4) Kausal våldsförståelse i utredningen undergräver kvinnors rätt

I utredningen beskrivs genomgående det våld som ska träffas av kriminaliseringen som att det har sin utgångspunkt i vad kvinnor/den brottsdrabbade de facto gör/har gjort, dvs något som har framkallat våldet (se punkterna på s 121 i utredningen tex.). Den konkreta kopplingen mellan exempelvis "kvinnors oskuld" och männens våld uttrycker en kausal förståelse av gärningsmannens agerande, att hans agerande svarar mot och drivs av omständigheter i den faktiska omvärlden som handlar om hennes beteende. Beskrivningen står därmed i narrativ korrespondens med gärningsmannens förståelse.

Detta synsätt avspeglas som sagt i valet av rekvisitet "syfte" och även i utredningens ovilja att tala om "föreställningar om heder" (s 177).

Roks vänder sig, likt stora delar av kvinnorörelsen internationellt, mot synsättet att mäns våld har med kvinnors uppträdande att göra.

Oroande nog finner vi att detta synsätt gång på gång smyger sig in i utredningen att dessa förskjutningar verkar genom hela utredningen. Detta undergräver allvarligt kvinnors rätt och självständiga status som rättssubjekt i den presenterade texten. Var det inte detta som skulle motverkas?

Referenser

Cucklanz, Lisa M. och Moorti, Sujata (2009) Local Violence, Global Media. Feminist Analyses of Gendered Representations. New York: Peter Lang.

Eldén, Åsa (2014) När mord blir emblematiska, Våld mot kvinnor i turkisk och svensk media. Tidskrift för genusvetenskap 35 (2-3) 2014.

<http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/view/3109/2638>

Eldén, Åsa & Westerstrand, Jenny (2004) Hederns försvarare. Den rättsliga hanteringen av ett hedersmord. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3 2004.

<http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/article/viewFile/2313/2067>

Hossain, Sara & Welchman, Lynn (2006) Honour: Crimes, Paradigms, and Violence Against Women. Spinifex Press.

Liebmann, L. L. (2014). Et spørgsmål om ære? Intertekstuelle læsninger af fortællinger om æresrelateret vold. Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.

http://curis.ku.dk/ws/files/128477426/Ph.d._2014_Liebmann.pdf

Westerstrand, Jenny (2017) Kontextualiseringens svåra konst. Kunskap, kön och förbindelselinjer i en förundersökning om "hedersvåld". *Sociologisk Forskning*, årgång 54, nr 3, sid 209–232

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1143774/FULLTEXT01.pdf>

SOU 2018:69, Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet. Fritzes förlag, Stockholm.

Istanbul Convention - Crimes committed in the name of so-called "honour" (2019)
<https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/7840-istanbul-convention-crimes-committed-in-the-name-of-so-called-honour.html>

I detta ärende har ordförande Jenny Westerstrand beslutat. Adine Samadi har varit föredragande.

Stockholm den 19 januari 2021

Jenny Westerstrand
Ordförande Roks